

DOEN

Tips voor de praktijk

Aanspreken op gedrag begint met complimenten

Bij alle aandacht voor ongewenst gedrag in school zou je soms bijna vergeten dat alle leerlingen dagelijks heel veel positief gedrag vertonen. Als je de sociale veiligheid in school wilt verbeteren, moet je daarom beginnen met meer aandacht voor positief gedrag. Aanspreken op gedrag begint met complimenten! In deze DOEN laten we zien hoe je effectief kunt aanspreken en hoe je leerlingen meer eigenaar van hun eigen houding en gedrag en ook van oplossingen kunt maken.

AANSPREEKLADDER

In workshops met leerlingen, leraren en ouders (in po en vo) is een 'aanspreekladder' ontwikkeld. Dat is een vuistinstrument waarmee leerlingen en volwassenen kunnen kijken hoe ze anderen aanspreken:

AANSPREEKLADDER

Groeten, oogcontact maken, mee oplopen
 Ernaast gaan zitten, erbij betrekken
 Belangstellend aandacht geven
 Iets samen doen of plannen
 Een compliment geven
 Open vragen stellen
 Vrij discussiëren
 Samen oplossen
 Kritiek geven
 Ho zeggen
 Halt zeggen
 Hier jij!

Hoe hoger je op de ladder begint, hoe beter het aanspreken lukt. Bij observatie in lessen zie ik vaak dat leerkrachten de meeste leerlingen 'hoog op de ladder' benaderen. Maar bij de lastigste leerlingen schieten ze meteen onderin de ladder. Dat is raar: je probeert de spijkers dan te vangen met de verkeerde kant van de staafmagneet.

DOEN:

1. Ga eens na bij welke leerlingen je snel laag op de ladder komt.
2. Probeer bij die leerlingen om negatief gedrag te negeren en juist een compliment te geven als ze iets positiefs doen.
3. Fluister je kritiek, maar geef complimenten duidelijk hoorbaar.

DOEN:

1. Maak als groepsleerkracht/mentor met de leerlingen een ladder van prettig contact (van open naar meer gesloten en sturend).
2. Laat de leerlingen zelf reflecteren op hun houding en gedrag aan de hand van die ladder.
3. Spreek met elkaar af welke vorm van contact extra oefening en aandacht vraagt en maak daar bijvoorbeeld het thema van de dag of de week van.

HO, HALT EN HIER JIJ!

Soms moet je wel ingrijpen. Je hebt dan toch meer mogelijkheden dan je soms beseft. Er is een groot verschil tussen HO, HALT en HIER JIJ!

HO Bij 'Hé, wat is hier aan de hand?' laat je de verantwoordelijkheid bij de aangesproken leerling. Je gebruikt het aanspreken als een 'time out': de leerling kan even nadenken over wat er gebeurt en over wat hij zegt of doet. En je geeft hem de kans een andere weg in te slaan.

HALT Als een leerling 'over de streep' gaat, kun je vragen waarom hij dat doet. 'De regel is ..., waarom houd je je daar niet aan?' Je laat de verantwoordelijkheid voor de oplossing dan bij de leerling: die kan een stap terug doen en zorgen dat hij verder binnen de lijnen blijft.

HIER JIJ! In sommige gevallen moet je – voor de veiligheid van de leerling of die van de klas – wel direct ingrijpen. Geef die pen maar hier! Pak je spullen en ga hier zitten! Ga je maar melden bij ...! Je neemt de leerling dan even de verantwoordelijkheid voor het eigen gedrag af. Maar beseft wel dat hij die verantwoordelijkheid weer moet terugkrijgen als je na de ingreep wil werken aan herstel.

DOEN**DOEN:**

1. Ga eens na hoe je zelf omgaat met HO, HALT en HIER JIJ!
2. Probeer eens sneller (haast ongemerkt voor anderen) HO te gebruiken.
3. Gebruik HALT op een vertrouwelijke en vriendelijke manier: heb je in de gaten dat je ...? Wat ga je daaraan doen?
4. Gebruik HIER JIJ! alleen als het niet anders kan, maar zorg dat je de leerling daarna weer een actieve en positieve rol geeft bij herstel.

INSTRUCTIELADDER

Samen met leerkrachten hebben we de aanspreekladder vertaald naar de lesgevende taak: zo ontstond een instructieladder.

Contact maken	Groeten, oogcontact / Rondlopen en bereikbaar zijn Aandacht en belangstelling / Meekijken en bevestigen
Stimuleren en helpen	Complimenten geven / Open vragen stellen Overleggen en verhelderen / Helpen zelf op te lossen
Instrueren en controleren	Aanwijzingen geven / Oplossing geven, voordoen Uitstippelen en voorschrijven / Norm of regel aangeven
Opleggen en ingrijpen	Geef hier, ga daar zitten / Maak strafwerk Meld je na de les bij me dan ... Vertrek maar: meld je bij ...

Net als bij de aanspreekladder geldt voor de instructieladder dat geen van de treden bij voorbaat goed of slecht is. Het hangt van de situatie af en van het effect dat je wilt bereiken. Maar algemeen kun je stellen dat je positief lesgedrag beter bevordert als je hoog op de ladder begint en daar ook blijft.

DOEN:

1. Zorg dat je aan het begin van iedere les van dichtbij oogcontact hebt gemaakt met alle leerlingen en wederzijds hebt gegroet.
2. Zorg dat je tijdens de les voor alle leerlingen bereikbaar bent en toon persoonlijke aandacht.
3. Geef complimenten als ze iets goed doen en stel open vragen.
4. Probeer de leerlingen telkens zelf verantwoordelijk te maken voor gedragsverandering of oplossingen.

SOMMIGE REGELS ZIJN NIET ONDERHANDELBAAR

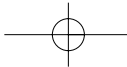
De Franse filosoof Michel de Montaigne (1533-1592) ergerde zich vierhonderd jaar geleden aan de overvloed van zeer gedetailleerde leefregels en wetten. Hij wist toen al dat het leven zich niet in regels laat vatten. In veel scholen zijn de regels nu nog steeds vreselijk uitgebreid en gedetailleerd. Eigenlijk heb je er maar een paar nodig:

RESPECT Ik accepteer anderen zoals ze zijn.

NIET OVER DE STREEP Ik maak als dat nodig anderen duidelijk waar ik de streep trek en ik respecteer de grenzen die anderen stellen.

ZONDER GEWELD In los mijn onenigheden en ruzies op zonder geweld te gebruiken en vraag zonedig iemand om geweldloos te bemiddelen.

AANSPREEKBAAR Ik ben aanspreekbaar op mijn gedrag: ik accepteer dat anderen me erop wijzen dat ik over de streep ga en ik probeer mijn gedrag dan te herstellen.

Die simpele regels zijn wat ons betreft niet onderhandelbaar: ze vormen de grondwet van sociale veiligheid. Veel van wat nu in detailregels staat, kun je terugvoeren op de vragen:

- Was het naar de ander toe respectvol?
- Was het voor de ander 'over de streep' en hoe werd je dat duidelijk gemaakt?
- Was de 'oplossing' voor de ruzie 'geweldloos' en heeft de ander dat ook zo ervaren?
- Was je aanspreekbaar op je gedrag en waaruit bleek dat?

DOEN:

1. Vergelijk je school- of je klassenregels met de vier regels hierboven.
2. Welke regels vormen bij jou de 'grondwet' en welke zijn misschien overbodig gedetailleerd?
3. Probeer samen met je leerlingen enkele grondregels af te spreken: die gelden altijd, daarover discussiëren we niet.
4. Breng in gesprekken over gedrag die regels altijd ter sprake en laat de leerling het eigen gedrag daaraan toetsen.

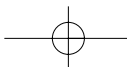
EEN OPLOSSING: NOOIT ZONDER DE LEERLING!

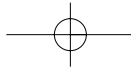
Ieder mens heeft behoefte aan 'autonomie': zelf keuzes kunnen maken en zelf medeverantwoordelijkheid dragen. In school is de participatie van leerlingen vaak beperkter dan nodig is. Om dat inzichtelijk te maken hebben we de participatiematrix ontwikkeld. Daarin onderscheiden we vijf niveaus van betrokkenheid:

1. **Vertegenwoordigd** Je kiest een vertegenwoordiger of iemand werpt zich als vertegenwoordiger op. Je wordt soms als groep geïnformeerd.
2. **Geraadpleegd** Je wordt bijvoorbeeld geïnterviewd, je vult een vragenlijst in en je kan deelnemen aan inspraakbijeenkomsten.
3. **Actief betrokken** Je denkt en praat mee bij de opzet en hebt een actieve rol bij de uitvoering. Maar kiezen, beslissen en verantwoordingen doen de leraren of de directie.
4. **Mede-eigenaar** Je bent mede-initiatiefnemer, je onderzoekt, ontwerpt, kiest, en beslist samen. Je bent samen verantwoordelijk voor proces en product.
5. **Eigenaar** Je bent zelf initiatiefnemer, je onderzoekt, ontwerpt, kiest, en beslist zelf. Je bent zelf verantwoordelijk voor proces en product. Dat geldt voor je eigen gedrag, je eigen leren en voor een werkje dat je zelf kiest en zelf uitvoert.

	VERTEGENWOORDIGD	GERAADPLEEGD	ACTIEF BETROKKEN	MEDE-EIGENAAR	EIGENAAR
IK					
MIJN GROEPJE					
DE KLAS					
DE SCHOOL					

DOEN

Het diepste leren met de verste en meest flexibele transfer vindt plaats in de groene veldjes van de matrix. Dat geldt voor leren van positief sociaal gedrag, maar ook voor het gewone schoolse leren. De participatiematrix is NIET bedoeld om activiteiten te verdelen in goed of slecht. Het gebruik ervan maakt zichtbaar welke keuzes je bewust en onbewust maakt.

Je bent boos omdat de leerlingen HUN boek niet bij zich hebben of HUN huiswerk niet hebben gemaakt. Je zegt: 'WE hadden toch afgesproken dat ...' enzovoort. De vraag is echter of ze HUN boek niet bij zich hebben of dat het eigenlijk voor hen meer JOUW boek is: bij de keuze en het gebruik ervan is er sprake van 'vertegenwoordigd' zijn en niet van 'mede-eigenaarschap'. Diezelfde leerlingen vergeten bij ICT niet hun eigen schijfje mee te nemen of hebben bij het koken van een zelf gekozen recept ineens wel alle ingrediënten bij zich. Hoe zou dat komen?

DOEN

1. Ga eens na welke vormen van participatie je zelf in je lessen toepast?
2. Bij welke activiteiten is er sprake van mede-/zelfverantwoordelijkheid en waaruit blijkt dat?
3. Hoe zou je vaker gebruik kunnen maken van mede- en zelfverantwoordelijkheid?

ELKAAR AANSPREKEN EN SAMEN RUZIES OPLOSSEN

In veel schoolsituaties maken we nog te weinig gebruik van medeverantwoordelijkheid van de leerlingen. Dat geldt ook voor het stellen van regels, het elkaar aanspreken op gedrag en het samen oplossen van ruzies. Gebruik als vuistregels:

- Een regel die van de school en niet mede van de leerlingen is, werkt niet.
- Als je de leerlingen niet mede-verantwoordelijk maakt voor het elkaar aanspreken, ben je er altijd te laat bij.
- Als de oplossing voor een misstap of een ruzie 'jouw oplossing' is, dan verandert die niets aan het gedrag van de betrokken leerlingen.
- Een afspraak ('we hebben afgesproken') is alleen wederzijds als de leerlingen die afspraak ook als hun afspraak ervaren.

DOEN:

1. Maak leerlingen mede-eigenaar van de regels die in de klas en de school gelden.
2. Leer de leerlingen elkaar op gedrag aan te spreken: met complimenten en met positieve kritiek.
3. Leer de leerlingen hun eigen misstappen te herstellen en leer de leerlingen hun eigen ruzies zonder geweld op te lossen.
4. Betrek getrainde leerlingen bij het bemiddelen en oplossen van ruzies.

Frits Prior, de schrijver van dit artikel, werkt als trainer, coach en adviseur bij het APS. Hij helpt leraren bij het scheppen van een veilige leeromgeving in elke les. Vragen en contact: f.prior@aps.nl, 06-25051626. Veel van de informatie uit dit artikel is te vinden in uitgaven van het APS. Zoals het boekje Baas in eigen soap en de dvd Leerlingparticipatie. www.aps.nl.

